

УДК 658.8:615.45(477)

Н.І. Гавриленко, канд. техн. наук

Я.В. Кулич, студент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ

Н.И. Гавриленко, канд. техн. наук

Я.В. Кулич, студент

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА

Nelia Havrylenko, PhD in Technical Sciences

Yaroslav Kulych, student

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

TRENDS AND PROSPECTS OF PHARMACEUTICAL MARKET DEVELOPMENT

Досліджено стан розвитку фармацевтичної галузі та її значення для економіки країни. Визначено провідну роль фармації у світових інноваційних та інвестиційних процесах. Проаналізовано соціальні особливості фармацевтичного ринку.

Ключові слова: фармацевтична галузь, фармацевтичний ринок, інвестиції, соціально-економічна функція.

Исследовано состояние развития фармацевтической отрасли и ее значение для экономики страны. Определена ведущая роль фармации в мировых инновационных и инвестиционных процессах. Проанализированы социальные особенности фармацевтического рынка.

Ключевые слова: фармацевтическая отрасль, фармацевтический рынок, инвестиции, социально-экономическая функция.

We investigate the state of the pharmaceutical industry and its importance to the economy. Determined leading role in global pharmaceutical innovation and investment processes. The social features of the pharmaceutical market.

Key words: pharmaceutical industry, pharmaceutical market, investment, social and economic function.

Постановка проблеми. Фармацевтична галузь відноситься до найбільш високотехнологічного і наукоємного сектору економіки, який включає: фармацевтичну, аерокосмічну галузь, виробництво комп'ютерної та радіоелектронної техніки, сучасних засобів зв'язку, медичних інструментів і т. ін. З погляду технологічного розвитку фармацевтичної галузі належить друге місце за обсягами інвестицій у дослідження і розробки. Частка прибутку від продажу провідних фармацевтичних компаній, яка використовується на фінансування НДДКР, досягає сьогодні 15–20 %. При цьому зростаюча наукоємність фармацевтичного виробництва забезпечує розвиток міжгалузевих зв'язків з багатьма галузями промисловості, такими як нафтохімія, біотехнологія та військово-промисловий комплекс. Фармацевтична галузь є одним з найважливіших секторів світової економіки, який у свою чергу надзвичайно впливає на розвиток охорони здоров'я, страхового бізнесу, фінансової сфери. Актуальність вивчення особливостей розвитку фармацевтичної галузі та її ролі в інноваційних та інвестиційних процесах визначається також тим, що розвиток фармацевтичної промисловості є питанням національної безпеки, адже останніми роками ведеться жорстка боротьба за український фармацевтичний ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні основи функціонування та розвитку фармацевтичної галузі розглянуто в наукових статтях вітчизняних науковців Н.В. Алісова, М. Гетьмана, Н.С. Мироненко, І.О. Радіонової, І.В. Пестуна та ін. Однак чимало проблем фармацевтичного ринку, особливостей його інноваційно-інвестиційного розвитку залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого вивчення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на плідну працю вчених та значний науковий доробок, досі існують неузгоджені та не вирішені питання щодо соціально-економічного значення галузі, її особливостей, які

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

об'єктивно відображають дію ринкових механізмів та потребують подальших досліджень і методологічних розробок.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення ролі фармацевтичної промисловості у світових інноваційних та інвестиційних процесах та соціальних особливостей фармацевтичного ринку й обґрунтування перспектив його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Фармацевтична промисловість є одним з небагатьох секторів світової індустрії, що не пережила сильних потрясінь у другій половині ХХ ст., її частка у хімічній промисловості перевищує 20 % за рахунок обсягів та вартості продукції. Безкризовий розвиток та перманентні успіхи фармацевтичної промисловості пояснюються не лише специфічним характером продукції галузі та наявністю постійно відновлювального ринку збуту лікарських препаратів, але і відносною молодістю самої галузі. Обсяг світового фармацевтичного ринку, який акумулює більше 1 трлн дол США, відрізняється високими темпами зростання.

Динаміка світового фармацевтичного ринку згідно з прогнозом IMS Health наведена на рис. 1.

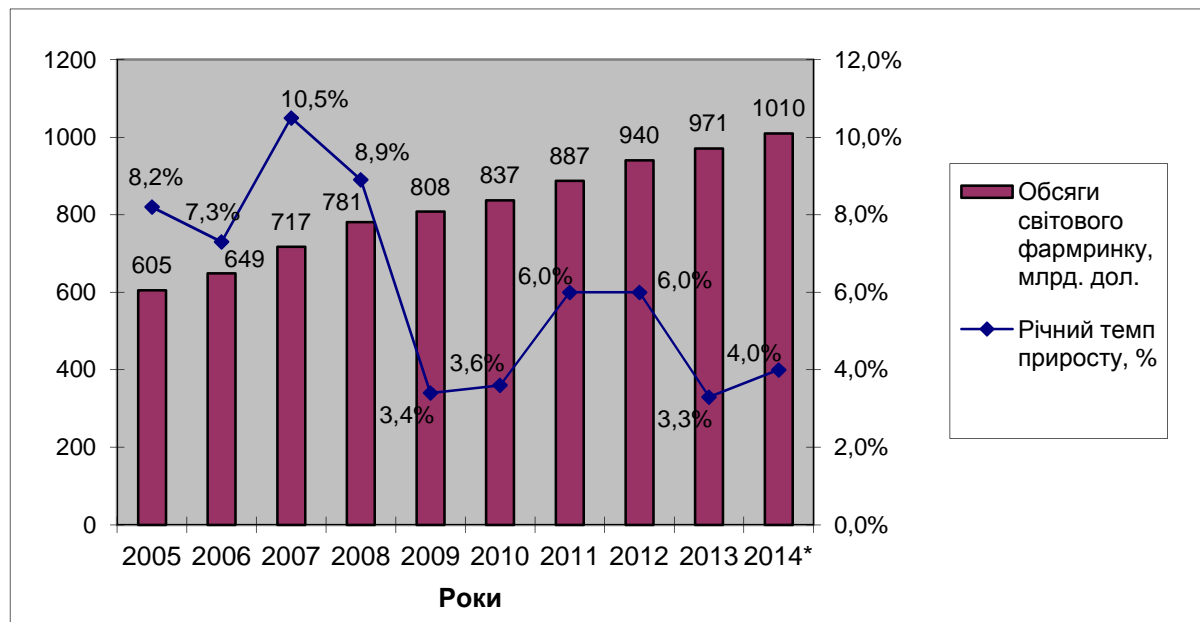

Рис. 1. Динаміка світового фармацевтичного ринку, млрд дол США [1]

Фармацевтичний ринок є складним, багаторівневим, поліфункціональним утворенням зі стабільно високими темпами зростання виробництва, продажу і відповідно показниками рентабельності. Ці причини пов'язані зі специфікою лікарських препаратів як товару, попит на який зростає незалежно від політичних і економічних чинників. На три фармацевтичні регіони планети (США, Європа та Японія) припадає близько 80 % усього обсягу продаж. Незважаючи на суттєвий розвиток Китаю, Індії, Бразилії та Туреччини, фармацевтичний ринок США залишається найбільшим у світі зі щорічним темпом зростання понад 8 % (рис. 2).

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

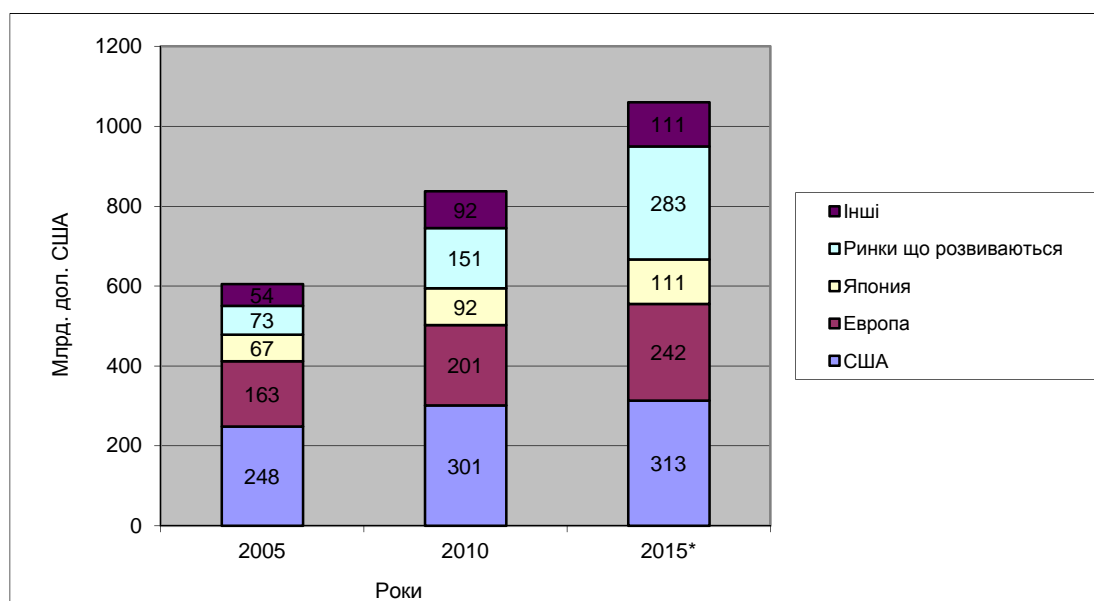

Рис. 2. Географічна структура фармацевтичного ринку: динаміка і прогноз [1]

Річні обсяги продаж найбільш потужних світових корпорацій перевищують десятки мільярдів доларів. Лідерами є американські корпорації. Так, у 2013 році ними виявилися Johnson & Johnson (обсяг продажу – 67,2 млрд дол), Pfizer (близько 59,0 млрд дол). За ними йдуть швейцарські Novartis та Roche (табл.).

Таблиця

Найпотужніші глобальні фармацевтичні компанії в 2013 р.

№ п/п	Компанія	Країна	Обсяги продажу, млрд дол
1.	Johnson & Johnson	США	67,2
2.	Pfizer	США	59,0
3.	Novartis	Швейцарія	57,7
4.	Roche	Швейцарія	49,7
5.	Merck & Co	США	47,3
6.	Sanofi	Франція	46,1
7.	GlaxoSmithKline	Великобританія	43,0
8.	Abbott Laboratories	США	39,9
9.	AstraZeneca	Великобританія	28,6
10.	Eli Lilly	США	22,6

У рейтингу FirstWord Pharma серед найбільш інноваційних фармацевтичних корпорацій світу у 2014 р. стали Johnson & Johnson та Novartis. Цей рейтинг складено на основі показника “freshness index”, він відображає частку продажів лікарських засобів, схвалених регуляторними органами з 2010 р. у сукупному обсязі продажів.

Згідно з прогнозом IMS Health глобальні витрати на ліки в 2015 р. будуть зростати та досягнуть 1 трлн дол, а в 2017 р. – 1,2 трлн дол, що зумовлено швидким зростанням середнього класу в структурі населення розвинутих країн у сукупності з більш сприятливими економічними перспективами [6].

США є найбільшим у світі ринком фармацевтичної продукції (42 % від світового) та найбільшим виробником лікарських засобів, більшість з яких йдуть на задоволення власних потреб країни. США є батьківщиною 11 з 20 найбільших фармацевтичних ТНК у світі, що активно експортують свою продукцію за кордон і мають величезну кількість філій у країнах, що розвиваються. Виробництво лікарських препаратів не є експортно-орієнтованою галуззю США, зовнішньоторговельне сальдо торгівлі ліками тут залиша-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ється від'ємним за рахунок великих обсягів імпорту. Головною особливістю фармацевтичної індустрії США є її орієнтованість на внутрішній ринок (близько 78 % від власного виробництва).

Країни Європи, зокрема Німеччина, Швейцарія та Великобританія є історичними лідерами фарміндустрії, де зосереджені головні офіси провідних фармацевтичних ТНК. Таким чином, вони володіють не лише досвідом і традиціями подібного виробництва, але й є інноваційними центрами світу, де розробляються нові ліки, удосконалюються ті, що вже зарекомендували себе на світовому ринку. Крім того, ці країни є головними експортерами лікарських препаратів в Україну.

Позитивну динаміку зростання власного фармацевтичного ринку демонструють і країни Азії, серед них Японія (Takeda), Китай (Sinopharm), Південна Корея, Ізраїль, Сінгапур тощо.

Найважливіший аспект значення фармації в тому, що ця галузь відноситься до найбільш високотехнологічного і наукоємного сектору економіки. Фармацевтична галузь відрізняється великою кількістю підгалузей, високим рівнем НДДКР та великими капітальними витратами. Витрати на НДДКР у фармацевтичному секторі безперервно зростають починаючи з 70-х років минулого століття (майже в два рази кожні 5 років). Частка прибутку від продажу провідних фармацевтичних компаній, яка йде на фінансування науково-дослідних робіт, становить сьогодні майже 20 %.

За оцінками експертів, щорічне збільшення глобального ринку лікарських засобів на 10 % призводить до пропорційного підвищення витрат на дослідницькі програми фармацевтичної галузі [7].

Фармацевтична галузь, надзвичайно впливає на розвиток охорони здоров'я, страховий бізнес та фінансову сферу загалом. При цьому зростаюча наукоємність фармацевтичного виробництва забезпечує розвиток міжгалузевих зв'язків з багатьма галузями промисловості, такими як нафтохімія, біотехнологія та військово-промисловий комплекс. Актуальність вивчення суспільно-географічних аспектів створення, виробництва та збуту лікарських препаратів визначається також тим, що розвиток фармацевтичної промисловості є питанням національної безпеки, адже останніми роками ведеться жорстка боротьба за український фармацевтичний ринок.

Серед факторів, що найбільш суттєво впливають на розвиток фармацевтичної індустрії, слід виділити: демографічні (темпи зростання населення, рівень народжуваності, смертності та тривалості життя, статеві-вікова структура населення, міграції та ін.); соціальні (рівень розвитку освіти та охорони здоров'я); економічні (рівень соціально-економічного розвитку країн та прибутків населення, рівень розвитку науки та техніки, НДДКР, транспортно-комунікаційних систем та ін.). Досить великий вплив мають і різноманітні політичні події всередині та за межами країн.

Фармацевтична галузь посідає значне місце й в економіці України, тому що становить важливий сегмент національного ринку, багато в чому визначає національну й оборонну безпеку країни, відрізняється великою наукоємністю та розвиненим кооперуванням.

Вітчизняна фармацевтична промисловість виробляє близько 1400 препаратів з 3000, що продаються в Україні.

У структурі вироблених субстанцій 76 найменувань синтетичного походження, а 82 – природного. Субстанції вітчизняного виробництва становлять усього 30 % загальної кількості, усі інші імпортуються з Китаю, Німеччини, Індії, Росії й США [1].

Фармацевтична індустрія України впродовж останніх років демонструє стійку тенденцію до зростання (у середньому на 20–25 % щорічно), а також низький рівень спо-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

живання лікарських засобів на душу населення (витрати на медичні препарати займають 4–5-е місце у витратах середньостатистичного українця).

На сьогодні промислове виробництво фармацевтичної продукції в Україні здійснюють близько 120 підприємств. Найбільшими українськими виробниками фармацевтичної продукції є: ПАТ «Фармак», «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», Корпорація «Артеріум» («Київмедпрепарат», «Галичфарм»), Корпорація «Стірол», «Дарниця», «Здоров'я», «Лекхім» тощо. На частку п'яти основних компаній-виробників припадає більше 50 % виробленої у країні продукції.

Інформацію про динаміку розвитку фармацевтичного ринку України наведено на рис. 3.

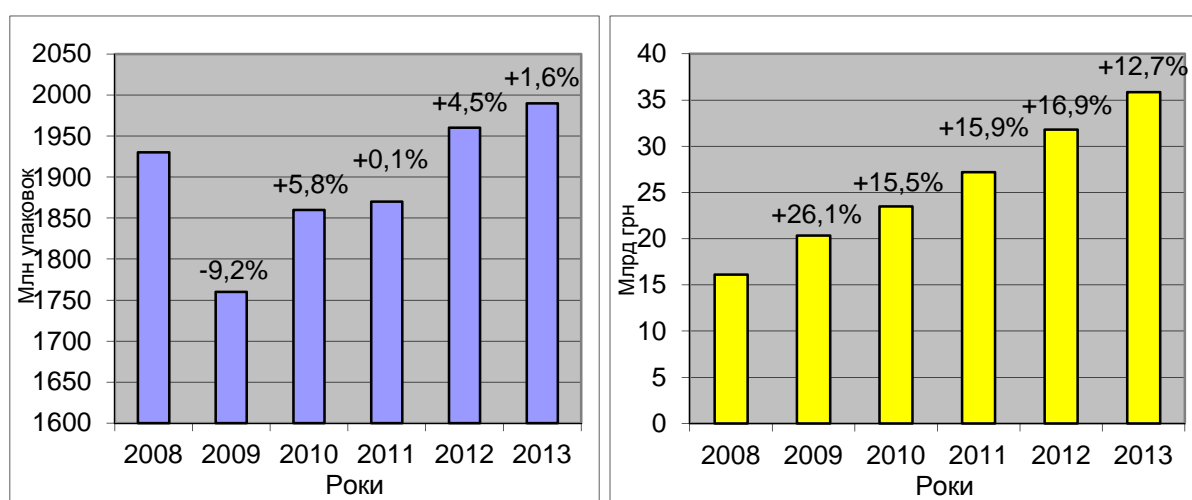

Рис. 3. Динаміка розвитку фармацевтичного ринку України за 2008–2013 рр. (у натуральному та грошовому вимірах)[4]

За результатами 2013 року фармацевтичний ринок України п'ятий рік поспіль продемонстрував зростання (як у натуральних показниках, так і грошових). Проте слід зазначити, що вперше за останні роки спостерігається уповільнення темпів росту. Фармацевтичний ринок України залишається другим за обсягами серед країн СНД після Росії. Український ринок включає в себе виробничі потужності з випуску готових лікарських засобів і виробів медичного призначення; повноцінну логістичну систему; оптовий і роздрібний продаж продукції через аптечні мережі; експорт та імпорт.

У загальному обсязі продажів лікарських препаратів найбільша питома вага за підсумками 2013 року, як і в минулі періоди, приходилась на м. Київ, Донецьку, Дніпропетровську, Харківську області, а також на АР Крим та Одеський регіон.

На низький та середній сегменти у 2013 році у ціновому сегменті припадало близько 87 % загального обсягу реалізації (у натуральному вимірі), що є характерним для країн із низьким рівнем розвитку медицини.

За підсумками 2014 року найбільшими дистриб'юторами в Україну в сегменті імпорту фармацевтичної продукції, як і у минулі періоди, залишались такі компанії: ТОВ «БадМ», ТОВ СП «Оптима-Фарм» Лтд, ПАТ «Альба Україна», ТОВ «Фра-М», ТОВ «Вента ЛТД» (на п'ять найбільших імпортерів приходилось більше 90 % загального обсягу імпорту).

Основними іноземними компаніями-виробниками, продукція яких представлена на українському ринку, залишаються: «Berlin-Chemie/Menarini Group» (Німеччина), «Takeda» (Японія), «KRKA» (Словенія), «Teva» (Ізраїль), «Actavis Group» (Ісландія), «Sanofi-aventis» (Франція), «Gedeon Richter» (Угорщина), «Sandoz» (Швейцарія), «GlaxoSmithKline» (Великобританія) та інші компанії.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Активізація попиту з боку населення на лікарські засоби українського виробництва і як наслідок збільшення обсягів виробництва було досягнуто частково за рахунок суттєвого збільшення рекламних та маркетингових витрат підприємств-виробників, пов'язаних з просуванням продукції на ринок.

Дослідження рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» свідчать, що структура сировинної бази українських підприємств-виробників залишається поки що залежною від імпорتنих поставок основної сировини та матеріалів (що прив'язує як структуру собівартості, так і рівень відпускних цін до коливань курсу національної валюти відносно долара та євро). При цьому сировина та матеріали українського виробництва представлені насамперед допоміжними матеріалами.

З основних тенденцій розвитку фармацевтичного ринку України необхідно також відзначити збільшення українськими підприємствами частки у структурі виробництва лікарських засобів, які відносяться до групи препаратів з більшою доданою вартістю (у т. ч. препарати-дженерики), що було зумовлено частковим переміщенням попиту в середній та високий цінові сегменти, що у свою чергу сприяло зростанню середньозваженої вартості однієї упаковки лікарських засобів у 2013 р.

Процеси, що відбуваються на фармацевтичному ринку України сьогодні, знаходяться під впливом таких зовнішніх і внутрішніх чинників, як економіко-політична нестабільність у країні, відсутність реальних реформ у системі охорони здоров'я за останні 20 років, консолідація компаній-виробників, непрозорість системи реєстрації лікарських препаратів, відсутність системних інвестицій у галузь, спроби державних чиновників адмініструвати, а не регулювати процеси, що відбуваються. Ключовими характеристиками фармацевтичного ринку України, які визначають його перспективи нині, є: низьке споживання лікарських препаратів на душу населення (близько 50 дол США на рік); високий рівень конкуренції компаній-виробників лікарських препаратів при відносно невеликому обсязі ринку; дисбаланс у зростанні ринку в грошовому і натуральному вираженні; невисока частка інноваційних препаратів; низька дохідність бізнесу; відсутність державного фінансування; недостатня сертифікація виробництва фармацевтичної продукції відповідно до вимог GMP.

Згідно з оцінками Організації з промислового розвитку ООН (ЮНІДО), для сучасної фармацевтичної індустрії країн з ринковою економікою характерно таке:

1. Фармацевтична галузь складається з двох секторів з принципово різною економікою і бізнес-стратегією. Перший – наукомісткий (інноваційний), для якого характерні використання патентів, торговельних марок, агресивної реклами, і як результат – висока рентабельність (у середньому близько 13 %, в окремих випадках до 40–50 % і вище). Другий – сектор відтворених продуктів, що мало відрізняється від виробництва більшості товарів широкого споживання, відносно низькорентабельний (5–10 %). Критерієм оцінювання ефективності в обох секторах є частка експорту.

2. Конкуренція в інноваційному секторі проявляється, головним чином, не у формі зниження цін, а у формі розробки і випуску нових препаратів, що характеризуються високою ефективністю і безпекою.

3. Створення, виробництво і збут сучасних лікарських засобів здійснюються у приватному секторі (включаючи клінічне випробування нових препаратів). Ці процеси носять міжнародний характер, не лише в межах однієї країни або регіону. Роль державних органів полягає у виробленні вимог до ефективності, безпеки та якості лікарських засобів, що випускаються. У багатьох країнах державні органи також регулюють ціни на лікарські препарати.

4. Міжнародний характер розроблення, дослідження, виробництва і збуту медикаментів проявляється в основному не у вигляді прямого експорту, на який, за деякими

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

даними, припадає всього 16–17 % закордонного збуту, а насамперед у формі інвестицій за кордоном. Важлива роль у міжнародному економічному та науково-технічному співробітництві в галузі належить продажу наукових розробок [2].

Серед ключових проблем українського фармацевтичного ринку слід звернути увагу на такі:

- недосконалість законодавчої бази; створення нерівних умов доступу на ринок лікарських засобів вітчизняного та імпортного виробництва; ускладнення можливостей ефективно боротися з виробництвом та обігом фальсифікованих лікарських засобів, нераціональне використання лікарських засобів, неконтрольованість та необ'єктивність зростання цін на лікарські засоби та медичні вироби, порушення прав інтелектуальної власності;

- необхідність забезпечення обігу лікарських засобів відповідно до кращих світових практик на усіх етапах їх обігу, що сприятиме: допуску на ринок України лише ефективних, безпечних лікарських засобів з гарантованою якістю; створенню мережі національних дистриб'юторів; забезпеченню розвитку роздрібною мережі аптечних закладів, приведенню їх кількості відповідно до реальних потреб населення, зниженню на фармацевтичному ринку України кількості субстандартних та контрафактних лікарських засобів;

- відсутність мотивації для вітчизняних виробників ліків у сфері розроблення та впровадження нових оригінальних препаратів та нарощування експортного потенціалу;

- непрозорість системи державних закупівель;

- значне поширення обігу фальсифікованої фармацевтичної продукції;

- відсутність розвитку фармацевтичної науки для залучення інвестицій;

- проблема підготовки кадрів.

Україна має великий науковий потенціал, необхідний для розвитку фармацевтичної галузі. Розроблення лікарських препаратів здійснює ДНЦЛЗ, Український науково-дослідний інститут фармакології та токсикології, Інститут проблем ендокринної патології ім. В.Я. Данилевського НАМН України, Інститут органічної хімії НАНУ, Інститут мікробіології та вірусології ім. Д.К. Заболотного НАНУ, Інститут мікробіології та імунології ім. І.І. Мечникова НАМН України, НФаУ та інші заклади.

З урахуванням економічної ситуації в Україні та перспектив світового фармацевтичного ринку основними пріоритетами розвитку національного фармацевтичного ринку можуть бути:

- запровадження дієвого механізму здійснення державного контролю за виробництвом, реалізацією та рекламою фармацевтичної продукції, а також за якістю лікарських препаратів у процесі їх виробництва та ввезення на територію України;

- підвищення конкурентоспроможності фармацевтичної продукції та проведення раціональної фармацевтичної політики;

- удосконалення системи державної реєстрації, зокрема через адаптацію до міжнародних норм у першу чергу європейських країн;

- здійснення комплексу заходів для обґрунтування і забезпечення інформаційних ресурсів фармацевтичного ринку;

- посилення державного регулювання фармацевтичної галузі України та ін.

Висновки і пропозиції. Проведені дослідження показали, що сучасними особливостями та тенденціями розвитку світового фармацевтичного ринку є: насиченість фармацевтичною продукцією; зменшення витрат на державну медицину внаслідок реформи національних систем охорони здоров'я; посилення ролі державного регулювання охорони здоров'я; збільшення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, підвищення ефективності виробництва та оптимізації структури витрат; ство-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

рення стратегічних альянсів та укладання угод між фірмами про спільне створення ліків; розроблення лікарських препаратів з прицільним механізмом дії; широкий розвиток біотехнології, генної інженерії; створення персоналізованих лікарських препаратів; збільшення виробництва та реалізації лікарських препаратів-генериків.

Фармацевтична галузь у розвинених країнах відноситься до числа найдинамічніших і рентабельних, але водночас виступає як особливий сегмент ринку, що регулюється державними органами влади, а також контролюється страховою медициною. Останніми роками фармація починає інтегруватися зі сферою медичних послуг.

На сьогодні головними постачальниками наукоємних фармацевтичних технологій залишаються США, країни Західної Європи та Японія. Швидкими темпами почали діяти корпорації Китаю та Індії, збільшуючи власну частку світового фармацевтичного ринку. В Україні теж спостерігаються позитивні тенденції розвитку фармацевтичної індустрії, а лікарські препарати вітчизняного виробництва претендують на високе місце на власному ринку для підвищення рівня та тривалості життя своїх громадян.

Взагалі, український фармацевтичний ринок, зокрема виробничий сегмент, є привабливим для іноземних інвесторів, що пояснюється відносно низьким рівнем консолідації ринку. Проте стримуючими чинниками, які заважають активізації інвестиційної діяльності, є високі внутрішні ризики, пов'язані з нестабільністю законодавчого регулювання, а також низький рівень уніфікації українських та міжнародних норм виробництва.

У масштабах держави фармацевтична галузь виступає посередником, що реалізує певні соціальні функції, спрямовані на поліпшення якості і тривалості життя населення. Загалом виконання соціальних функцій є важливим аспектом діяльності фармацевтичного сектору індустрії.

Список використаних джерел

1. *Офіційний сайт онлайн-газети «Щотижневик Аптека»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/288827>.
2. *Силивончик А. В.* Де фармація / А. В. Силивончик // Бізнес. – 2012. – № 6. – С. 66–67.
3. *Тищенко А. Н.* Социально-экономическое значение и характерные черты фармации / А. Н. Тищенко, А. В. Доровский // Світова економіка та міжнародні відносини. – 2013. – № 3. – С. 13–20.
4. *Чорноротов О.* Огляд фармацевтичного ринку України за 2013 рік [Електронний ресурс] / О. Чорноротов. – Режим доступу : <http://pharma.net.ua/oglyad-farmaceutichnogo-rinku-ukra%D1%97ni-za-2013-rik>.
5. *Чорноротов О.* Фармацевтичний ринок України [Електронний ресурс] / О. Чорноротов. – Режим доступу : <http://www.credit-rating.ua>.
6. *Dolgin E.* Big pharma moves from “blockbusters” to “nichebusters” // Nat. Med. – 2010. – Vol. 16 (8). – P. 837.
7. *High tech sector in Europe* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tendensesund.org/en/industry/economic-growth-by-industry>.